

Naar een Nationaal Historisch Museum

Een debat vol idealen en rivaliteit

Dos Elshout In het openbaar debat over het Nationaal Historisch Museum staan politici tegenover museumprofessionals, met verschillende posities en belangen, en uiteenlopende idealen. Een lobby van politici krijgt het voor elkaar dat het museum er komt. Hoe Arnhem het uiteindelijk won van Amsterdam en Den Haag.

Sinds 1998, toen het Rijksmuseum aan de verbouwing begon, woeden er discussies over een nationaal historisch museum. De uitvoerige renovatie gaf aanleiding tot reflectie over de hedendaagse betekenis van dit negentiende-eeuwse museum. Directeur Ronald de Leeuw en directeur collecties Peter Sigmond lieten weten de afdeling Geschiedenis te willen integreren met de kunstverzameling. Objecten uit de verschillende afdelingen (schilderijen, beeldhouwkunst en kunstnijverheid, prentenkabinet, Aziatische kunst en Nederlandse geschiedenis) zouden 'in onderlinge wisselwerking – en in een sterk gevarieerde scenografie – worden gepresenteerd'. (Vaessen 2002, 229)

De Raad voor Cultuur keert zich tegen dit plan en pleit voor een nieuw geschiedenis-museum. De samenwerking tussen de verschillende historische collecties moet leiden tot een virtueel museum. De Raad vindt 'een kunst-historische opstelling, waaraan weliswaar een

historische dimensie blijft toegevoegd, maar waaruit de geschiedenis als basisverhaal wegvalt' een onwenselijke ontwikkeling. Gelet op de teruglopende historische kennis in Nederland, is een plek waar de geschiedenis van ons land in een consistent en integraal verhaal wordt getoond erg belangrijk. (Raad voor Cultuur 1998)

Jan Vaessen, directeur van het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem, sluit zich in 2002 aan bij deze kritiek. Het Rijksmuseum is 'in allesoverheersende mate' een kunstmuseum, en het is 'onverstandig de Nederlandse geschiedenis aan een kunstmuseum – hoe voortreffelijk ook – over te laten'. Hij pleit voor meer structurele afstemming tussen de diverse historische musea in het collectie-, onderzoeks- en presentatiebeleid. Maar als het er dan toch komt, moet een 'gedroomd' nieuw nationaal historisch museum zijn identiteit niet alleen ontlenen aan wat er te zien is, maar vooral ook aan de

manier waarop de collecties worden getoond: ‘het verhaal achter die objecten’ dient centraal te staan. Het museum moet ‘narratief’ en ‘uitgesproken educatief’ van opzet zijn, en ‘niet alleen op kinderen, maar op alle bezoekers zijn gericht’... (Het moet) ‘niet over dingen, maar over mensen gaan en door de laagdrempeligheid en indringendheid van zijn presentaties een museum zijn waar iedereen naar toe kan – om opnieuw “in te burgeren” in Nederland’, aldus Vaessen. (Vaessen 2002, 273)

Geen pretpark

In 2002 komt minister Loek Hermans van OCW met het voorstel voor de oprichting van de Boulevard van het Actuele Verleden. Initiatiefnemer is Jan Riezenkamp, toenmalig directeur-generaal Cultuur op het departement, samen met de directeuren van het Haagse Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek. Het is de bedoeling het historisch bewustzijn onder de Nederlandse bevolking te vergroten door middel van een multimediaal geschiedeniscentrum in Den Haag, activiteiten in het land, publicaties op het web en andere media-kanalen. Belangrijk onderdeel van deze aanpak is de geschiedenis zo veel mogelijk te koppelen aan de actualiteit. Het gebouw moet museum

‘Het is onverstandig de Nederlandse geschiedenis aan een kunstmuseum over te laten’

noch pretpark worden, maar wel veel mensen aanspreken. Naast het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek zijn ook het Letterkundig Museum, het Centraal Bureau voor de Genealogie en het Rijksmuseum bij de plannen betrokken. (Laeven 2007, Ramaer 2007) In oktober 2003 wordt Wim van der Weiden, oud-directeur van het Museon in Den Haag en van Naturalis in Leiden, aangetrokken om de plannen vorm te geven.¹ Hij hernoemt het plan tot Anno. De stichting Anno krijgt van het ministerie van OCW twee miljoen euro subsidie per jaar om geschiedenis op een populaire manier onder de aandacht te brengen van een breed publiek, in het bijzonder scholieren. (Ramaer 2007)

In december 2003 wakkert Jan Marijnissen (SP) het debat aan. In het televisieprogramma *Buitenhof* spreekt hij zich uit voor een nationaal historisch museum. Geïnspireerd door het Haus der Geschichte in Bonn pleit hij voor een Huis der Historie. Hij vindt dat leerlingen geen echt geschiedenisonderwijs meer krijgen. ‘Als we vinden dat immigranten moeten integreren en ze vragen ons wat wij belangrijk vinden, dan beginnen we te stamelen. Dat is een politiek-culturele onzekerheid waar we vanaf zouden moeten. (...) Bonifatius wordt door leerlingen in de negentiende eeuw geplaatst, met Kerstmis hebben ze Jezus Christus aan het kruis genageld. Dat is toch erg! Van de tijd voor 1850 weten ze meestal helemaal niets meer’, zo licht hij zijn mening toe in een interview in *de Volkskrant* van 30 december 2003.

Prominente tegenstanders van een dergelijk museum zijn er ook. Het Rijksmuseum distantiëert zich al eerder en blijft dat doen. Op de vraag naar de wenselijkheid van een museum voor de nationale geschiedenis, antwoordt Peter Sigmond in *Het Parool* van 26 maart 2004: ‘Dat nationale museum is er al. (...) Het nieuwe Rijksmuseum wordt het museum voor nationale geschiedenis waarop Nederland, volgens sommi-

gen, al zo lang zit te wachten.’ Lejo Schenk, directeur van het Tropenmuseum, uit kritiek op de politieke beweegredenen en ‘de eikenhouten wijze waarop politici, onder aanvoering van Marijnissen, erover gepraat hebben.’ Wim Weijland, directeur van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, sluit zich hierbij aan. Bovendien verbaast het hem dat de politiek heel weinig draagvlak in de museumsector heeft gezocht. Paul van Vlijmen, directeur van het Spoorwegmuseum ‘zou het vandaag willen bouwen. Sterker nog, ik weet ook waar, ik heb het er al over gehad en daar mag het: in de Efteling. (...) Ik zou daar het stokje van Johan van Oldenbarnevelt gaan verkopen voor twee euro twintig en de tong van Johan de Witt van spons. Uiteindelijk komen die mensen een keer in Den Haag en dan hoop ik dat ze daar het Historisch Museum binnen lopen en denken “dit is dus de echte”.’²

Canon als uitgangspunt

In een Kamerdebat op 27 juni 2005 pleiten CDA'er Verhagen en SP'er Marijnissen gebroederlijk voor een meer traditioneel nationaal historisch museum. Virtuele presentaties zijn prima, maar zij willen vooral een plek waar mensen rond kunnen lopen om geschiedenis te ervaren. Wim van der

Weiden krijgt vervolgens op persoonlijke titel de opdracht een plan te schrijven – met de Canon als uitgangspunt. (Laeven 2007)

In datzelfde jaar besluiten ministers Maria van der Hoeven (OCW) en Thom de Graaff (Bestuurlijke vernieuwing en Koninkrijksrelaties), om de plannen samen te voegen in één instelling die het hele politiek-historische verhaal van Nederland vertelt: het Centrum voor Geschiedenis en Democratie. De opvolger van

‘Ik zou in de Efteling het stokje van Johan van Oldenbarnevelt gaan verkopen voor twee euro twintig’

De Graaff, Alexander Pechtold, neemt dit pleidooi voor een centrum over het Nederlandse heden, verleden en toekomst over. Dit centrum zou geen eigen collectie bevatten, maar presentaties rond actuele kwesties. In Den Haag gaat men ervan uit dat het Centrum daar komt. De stad is immers al vaak genoemd bij de verschillende variaties die de revue zijn gepasseerd en is immers de zetel van het Nederlandse bestuur.

Jan Vaessen reageert verontwaardigd op de uitlatingen van Pechtold. Die getuigen zijns inziens van een gebrekkig inzicht in waar het in musea om gaat. Bovendien zijn ze hoogst frustrerend voor iedereen die in de historische musea dag in dag uit bezig is de zorg voor erfgoed te combineren met de ontwikkeling van een interessant, aantrekkelijk – en soms opmerkelijk innovatief – aanbod voor de bezoekers ervan. Gezien de grote publieke belangstelling voor de historische musea, zijn ze daar erg succesvol in. (Vaessen 2005) Opmerkelijk is

Jan Vaessen (rechts), burgemeester Pauline Krikke (links) en minister Plasterk (midden) tijdens het bezoek van minister Plasterk aan de geplande locatie van het Nationaal Historisch Museum op 8 mei 2007. Fotografie: Martin Wijdemans

dat zijn oproep geen bijval krijgt uit de museumwereld – geen collega reageert. Ronald Plasterk schaart zich in zijn column in *de Volkskrant* achter de kritiek van Vaessen, en constateert ‘dat een bewinds-persoon uit scoringsdrift de politieke opportuniteit laat voorgaan boven respect voor het oordeel in de sector’.

Omdat ‘het voor een politicus veel prestigieuzer is te scoren met een nieuw ding dan de sector iets extra te laten besteden’. (Plasterk 2005)

Wim van der Weiden presenteert in augustus 2006 zijn haalbaarheidsonderzoek voor een nationaal historisch museum. Hij pleit voor een locatie in de hofstad zonder vaste collectie, met – wederom – veel educatie, ‘evenementen’ en nieuwe media. Als het inhoudelijke richtsnoer voor een dergelijk museum geldt de Canon met de vijftig vensters op de Nederlandse geschiedenis. De kosten bedragen eenmalig zestig miljoen euro voor het gebouw en jaarlijks vijftien miljoen voor de exploitatie, waarvan twaalf miljoen door het Rijk wordt bijgedragen. (Weiden 2006)

In september 2006 houdt de Tweede Kamer een debat over de wenselijkheid van een Centrum voor Geschiedenis en Democratie. Op voorstel van Marijnissen en Verhagen wordt besloten de naam te veranderen

in Nationaal Historisch Museum. De Canon moet in het op te richten museum een centrale rol krijgen.

De Raad voor Cultuur nuanceert de plannen in een advies. Het museum moet een laagdrempelige instelling zijn, met het onderwijs als belangrijkste doelgroep. De Raad erkent dat er binnen het Nederlandse museumbestel ruimte is voor een nationaal historisch museum. Maar dan als een ‘portaal’ voor de al bestaande

Als inhoudelijk richtsnoer voor een nationaal historisch museum geldt de Canon

historische instellingen, dat tevens fungeert als een projectbureau voor bestaande podia. Het nieuwe museum moet binnen het netwerk van bestaande historische musea in hechte samenwerking een stimulerende functie vervullen voor historische projecten en presentaties, niet alleen in het nieuwe museum zelf, maar ook op de verschillende bestaande locaties en op internet. Zo kan de gehele sector van de hernieuwde politieke aandacht voor geschiedenis profiteren. (Raad voor Cultuur 2007, 127)

Strijd tussen steden

Op 22 februari 2007 treedt een nieuw kabinet aan, met Ronald Plasterk als minister van OCW. Hij maakt al snel duidelijk dat hij zich niet gebonden acht aan eerdere officieuze toezeggingen. Hij nodigt niet alleen Den Haag en Amsterdam uit een plan in te dienen, maar ook Arnhem. Vervolgens is de keuze aan de minister. Dan ontbrandt de strijd om het museum binnen de stadsgrenzen te krijgen. Den Haag en Arnhem

komen met een uitgewerkt inhoudelijk en gevisualiseerd voorstel, inclusief de toezegging mee te betalen. Het Amsterdamse voorstel is minder concreet. Behalve de drie door de minister uitgenodigde plaatsen, dienen ook Nijmegen, Almere, Utrecht, Baarn, Dordrecht en Leiden zich als kandidaten aan. Utrecht en Almere hebben buiten de drie officiële kandidaten de meest uitgewerkte plannen. Plasterk wijst een uitbreiding van de concurrentiestrijd echter af en houdt het bij zijn eigen shortlist.

Den Haag stelt de bouw van een museum op loopafstand van het Binnenhof voor. Het museum moet een semipermanente opstelling krijgen, met wisselende exposities en plaats voor politiek debat. Voor Amsterdam houdt wethouder Carolien Gehrels een mondeling pleidooi. De hoofdstad wil een breed publiek 'een overzicht van de Nederlandse geschiedenis met behulp van de nieuwe Canon' geven en 'een venster op de wereld bieden'. Gehrels verwacht dat de vier grote musea in de stad (Rijksmuseum, Stedelijk Museum, Amsterdams Historisch Museum en Van Gogh Museum) een actieve bijdrage leveren. (Vinckx 2007, Wiegman 2007)

Burgemeester Pauline Krikke vraagt in april 2007 Jan Vaessen voor Arnhem een plan te ontwikkelen voor een museum naast het Openluchtmuseum. Van een verklaard tegenstander van de plannen van het Rijksmuseum en een commentator langs de zijlijn wordt Vaessen nu direct betrokkene. In het verlengde van zijn al geopperde gedachten ziet hij allerlei nieuwe mogelijkheden. 'Dankzij de combinatie van het Nationaal Historisch Museum en het Openluchtmuseum kunnen we twee kanten van de medaille laten zien. Aan de ene kant de Canon met de grote historische namen. Aan de andere kant (...) het verhaal van het dagelijks leven van anonieme Nederlanders die geen hoofdrol speelden in de historie.' Vaessens 'eerste uitgangspunt is het publiek. Wie wil je met je museum bereiken? Dat is bepalend voor de rol

die je aan je collectie geeft. Historische objecten zijn slechts een middel om het verhaal te vertellen over de tijd waaruit ze voortkomen, ze zijn geen doel op zichzelf.' (Stoffelen 2007) Bij het concept van het museum speelt de interpretatie van het begrip 'geschiedenis' een rol. 'Je ontkomt niet aan een stuk theater met poppen en filmbeelden', zegt Vaessen in *De Telegraaf* van 13 juli 2007. 'Men zou bijvoorbeeld in dialoog kunnen treden met de geest van Willem van Oranje. Het mag ook Michiel de Ruyter, Thorbecke of Drees zijn.' Maar het moet ook een museum zijn waarin geschiedenis meer is dan belangrijke gebeurtenissen en grote namen.

Met een klein groepje ontwikkelt Vaessen in zes weken een concept. Hij vraagt architecte Francine Houben een ontwerp voor het museum te maken. Zij baseert zich daarbij op het idee van de minister dat het museum het historisch besef van alle Nederlanders, en in het bijzonder de jeugd, moet versterken en ontwerpt een 'Canontoren' met vijftig vensters voor de vijftig 'Canonthema's'. 'Beginnend bij de prehistorie en de hunebedden op de begane grond, worstelt de bezoeker zich door vele eeuwen geschiedenis naar het heden en de toekomst op de bovenste verdieping, die net boven de boomtoppen van het Arnhemse bos een prachtig uitzicht moet bieden op het Nederland van nu.' (Baks 2007, Gemeente Arnhem 2007)

Naast een ruime entree omvat de begane grond een restaurant, mediatheek, auditorium en een grote zaal waar de wisseltoonstellingen komen. Van daaruit loop je de toren in. Er worden jaarlijks 250.000 bezoekers verwacht. Houben: 'Het museum zal veel schoolkinderen trekken. Die moet je de ruimte bieden om te rennen. Alleen al om die reden is het museum beter op zijn plaats in Arnhem dan op een stedelijk plein in Den Haag of Amsterdam. Dit wordt bovendien een museum voor drie generaties, waar een grootvader aan zijn kleinkind vertelt

en een vader aan zijn zoon.’
(Baks 2007)

Onduidelijke criteria?

In juni 2007 roept de Nederlandse Museumvereniging, gesteund door prominenten uit de kunstwereld als Kees van Twist, directeur van het Groninger Museum, oud-topambtenaar cultuur Jan Riezenkamp en intendant Han Bakker, de minister op om de keuze van een plek voor het Nationaal Historisch Museum uit te stellen, teneinde eerst de taak en inhoud van zo'n museum helder te krijgen. De minister wil vooral het historisch besef bij jongeren vergroten 'met een voorziening die complementair is aan het bestaande aanbod van historische musea', zo schrijft de voorzitter van de Museumvereniging. 'Is het dan niet wijzer eerst in kaart te brengen welk aanbod reeds aanwezig is (...) en eerst duidelijkheid te verschaffen in welke behoefte nu precies voorzien moet worden? Kort gezegd, is één locatie en één museum daarvoor de enige oplossing?' (Lokin 2007)

In het debat tussen Plasterk en de vaste Kamercommissie voor cultuur blijkt een ruime meerderheid van de Tweede Kamer kritisch over de manier waarop de minister tot een besluit over de locatie voor het Nationaal Historisch Museum wil komen. VVD-Kamerlid en

oud-staatssecretaris Atzo Nicolaï noemt de procedure onzorgvuldig. Hij vindt Den Haag op zich een logische plek voor een Nationaal Historisch Museum. De minister voegt hier vervolgens zonder argumenten Amsterdam en Arnhem aan toe. Ook vindt hij de manier waarop Plasterk de andere gegadigden afwijst niet kunnen. Een veelgehoorde kritiek tijdens het debat is dat de criteria waaraan het museum moet voldoen, onduidelijk zijn. Daarnaast

Het museum moet gericht zijn op een breed publiek, met name scholieren met hun leerkrachten en gezinnen

vindt men het budget van twaalf miljoen euro per jaar voor het museum te mager.

Volgens Plasterk zijn de criteria wel degelijk duidelijk. Het museum dient een overzicht te bieden van en inzicht te geven in de Nederlandse geschiedenis voor een breed publiek, met name scholieren, zonder een eigen collectie en met de vijftig vensters van de Canon als uitgangspunt. De driestedencompetitie is volgens hem logisch aangezien de hoofdstad altijd mee moet doen. Den Haag doet mee omdat daar de regering zetelt. Ten slotte doet Arnhem mee omdat daar het Openluchtmuseum is. Plasterk benadrukt dat het Nationaal Historisch Museum een rijksmuseum wordt en dat het Rijk de invulling bepaalt. Dat is niet aan de gemeente waar het museum komt. Als de locatie bekend is, worden de kwartiermakers pas gekozen.

De keuze van Plasterk valt uiteindelijk op Arnhem, bij het Openluchtmuseum en Burger's Zoo. De minister geeft geen inhoudelijke argu-

menten. Hij hecht erg aan de aantrekkelijkheid voor kinderen en in Arnhem kan het museum ingepast worden in een dagje uit voor het hele gezin: ‘In Arnhem hebben ze ook een heel aardige context. Daar wordt zo’n museum toch een heel leuk dagje uit, met pannenkoeken eten na afloop’. Bovendien is er voldoende parkeerruimte voor bussen. (Wiegman 2007)

Het debat over het Nationaal Historisch Museum is al met al vooral gegaan over de functie van het museum en de plaats. Het museum moet gericht zijn op een breed publiek, met name scholieren met hun leerkrachten en gezinnen. Pas nadat de keuze op Arnhem is gevallen, volgen bespiegelingen over invulling en presentatiewijze.

Ik dank Bram Kempers en Karin Klooster, mijn onderzoeksteam Daphne Nieuwenhuijse, Fredrik Borias & Pieter van Eeden, en de redacteurs Truus Gubbels & André Nuchelmans voor hun verhelderende commentaar op eerdere versies van dit artikel.

Literatuur

- Baks, E. (2007) ‘Omhoog slenteren richting toekomst’. In: *AD/Algemeen Dagblad*, 7 juli.
- Gemeente Arnhem, Nederlands Openluchtmuseum (2007) *Nationaal Historisch Museum Arnhem*. Arnhem: Gemeente Arnhem.
- Gemeente Den Haag (2007) *Nationaal Historisch Museum Den Haag: in het hart van de geschiedenis van Nederland*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Haker, M. (2007) *Het Nationaal Historisch Museum in Amsterdam: concept, locatie, financieel kader*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Hollak, R. (2007) ‘Wat nou museum? Concept van Nationaal Historisch Museum staat ter discussie’. In: *NRC Handelsblad*, 6 juli.
- Laeven, J. (2007) ‘Eindelijk een nationaal historisch museum: dankzij de lobby van Jan Marijnissen en Maxime Verhagen’. In: *Historisch Nieuwsblad*, jrg. 15, nr. 10, 44-46, 49-52.
- Lokin, D. (2007) *Brief van de Museumvereniging aan minister Plasterk*, 29 juni. Amsterdam: NMV.
- Plasterk, R. (2005) ‘Politiek cynisme’. In: *de Volkskrant*, 25 november.
- Raad voor Cultuur (1998) *Advies over de Beleidsvisie Masterplan Rijksmuseum*, 30 oktober. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2007) *Innoveren, participeren! Advies agenda cultuurbeleid en culturele basisinfrastructuur*. Den Haag: Raad voor Cultuur.

Dos Elshout

is docent Cultuurbeleid en Onderzoek bij de afdeling Kunst- en Cultuurwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Hij werkt aan een promotieonderzoek naar het effect van marktwerking op taken en functies van musea.

- Ramaer, J. (2007) ‘Slag om museum Babylon; achtergrond Nationaal Historisch Museum’. In: *de Volkskrant*, 10 mei.
- Stoffelen, A. (2007) ‘Geraakt worden in een “rustige omgeving”’. Het Nationaal Historisch Museum moet van directeur Jan Vaessen van het Openluchtmuseum nieuwsgierig maken’. In: *de Volkskrant*, 2 juli.
- Vaessen, J. (2002) ‘Vooruit met die geschiedenis. Een stellingname’. In: *De waarde van instituties. Essays voor Anton Zijderveld*.
- Vaessen, J. (2005) ‘Laat bestaande historische musea bloeien’. In: *NRC Handelsblad*, 21 november.
- Vinckx, J. (2007) ‘Geschiedenismuseum moet een gezinsuitje zijn’. In: *NRC Handelsblad*, 9 mei.
- Weiden, W. van der (2006) *Het Nationaal Historisch Museum: een visie*. Den Haag: s.n.
- Wiegman, M. (2007) ‘Nationaal Historisch Museum is welkom; het kan ook op “het blauwe museumplein”’. In: *Het Parool*, 9 mei.
- www.nationaalhistorischmuseum.nl
- Diverse artikelen in dag- en weekbladen.

Noten

- 1 Hans Maarten van den Brink ging hem voor, maar trok zich al in een vroeg stadium terug.
- 2 Uitspraken uit interviews van de auteur met Lejo Schenk, Wim Weijland en Paul van Vlijmen.

Leden van Provinciale Staten en het Utrechts Model tijdens een maaltijd in oktober 2007 in de Snijzaal van 't Barre Land, Utrecht.
Fotograaf: Michiel van Schijndel.

